

KRONIKA WYDARZEŃ BIESZCZADZKIEGO PARKU NARODOWEGO

–2020–

Styczeń–luty 2020

Na ekspozycji wystaw czasowych w Ośrodku Edukacji Ekologicznej BdPN w Ustrzykach Dolnych prezentowane były dwie wystawy o tematyce historycznej.

Do 26 lutego można było zwiedzać dwie wystawy udostępnione pod koniec 2019 roku. Pierwsza „Od Łemkowszczyzny po Huculszczyznę” ukazywała reprodukcje archiwalnych zdjęć wykonanych przez prof. Romana Reinfussa w latach 1930–1939 na obszarze Pogórza Karpackiego, Beskidu Niskiego, Bieszczadów i pogranicza Gorganów i Czarnohory. Druga wystawa „Huculszczyzna jako inspiracja twórczości i filozofii Stanisława Vincenza” prezentowała bogaty zbiór fotografii związanych ze Stanisławem Vincenzem, jego rodziną, a zwłaszcza Huculszczyzną i jej mieszkańcami. Wystawy zostały udostępnione przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie, a opracował je Robert Kubit – pracownik muzeum z Krosna.

13.01.–30.03.2020

W Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach można było obejrzeć wystawę fotograficzną pt. „Niezwykły świat owadów Wolińskiego Parku Narodowego w obiektywie Mateusza Walczaka”. Na wystawę złożyło się 59 zdjęć, na których autor przedstawił gatunki chronione, bardzo rzadkie i te spotykane na co dzień w lasach i na łąkach. Pasją autora jest odkrywanie tajemnic przyrody i fotografia przyrodnicza, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności niezwykłego świata owadów i grzybów.

20–21.02.2020

W Terenowej Stacji Edukacji Ekologicznej BdPN w Suchych Rzekach odbyły się dwudniowe warsztaty przyrodnicze dla nauczycieli. W programie znalazły się wykłady i prelekcje oraz zajęcia terenowe w okolicy stacji.

Pierwszego dnia odbyły się zajęcia warsztatowe „Edukacja oparta o doświadczanie przyrody”. Prowadziła je Magdalena Kuś – edukatorka z Magurskiego Parku Narodowego. Był to krótki kurs, podczas którego uczestnicy przekonali się, że bycie w przyrodzie jest niezwykle inspirujące i odkrywczące, a osobiste doświadczanie

nie przyrody jest nie mniej ważne od zdobywania wiedzy przyrodniczej. To, czego się nauczyli, będą mogli wykorzystać podczas zajęć edukacyjnych z uczniami.

Dr Bartosz Pirga z Bieszczadzkiego Parku Narodowego wygłosił prelekcję „Znaczenie puszczy karpackiej dla ochrony dużych drapieżników”, która wprowadziła uczestników w tematykę zajęć terenowych.

Drugiego dnia odbyły się zajęcia terenowe w okolicy TSEE Suche Rzeki, omawiające znaczenie naturalnego lasu dla ochrony zwierząt oraz znaczenie obszarów chronionych dla edukacji przyrodniczej. Podczas wędrowki obserwowano ślady bytowania mieszkańców karpackiej puszczy – babrzysko, nieczynną gawrę, pnie oznakowane niedźwiedziami pazurami, tzw. czochradło czyli pień jodły wykorzystywany przez różne gatunki zwierząt (niedźwiedzie, jelenie, dziki). Warsztaty były również okazją do wymiany doświadczeń i dyskusji nad perspektywą współpracy Bieszczadzkiego Parku Narodowego i Magurskiego Parku Narodowego z placówkami oświatowymi w zakresie edukacji dzieci i młodzieży szkolnej. W warsztatach wzięło udział dwadzieścia pięć osób.

27.02.2020

W Ośrodku Edukacji Ekologicznej i Muzeum Przyrodniczym BdPN w Ustrzykach Dolnych odbył się wernisaż wystawy „Mozaika przyrodnicza Puszczy Kampinoskiej”, której autorami są: Maciej Szajowski, Tomasz Hryniewicki i Grzegorz Okołów. Wystawa składa się z 50 fotografii prezentujących piękno Puszczy Kampinoskiej – jednego z najcenniejszych obszarów przyrodniczych w środkowej Polsce. Kampinoski Park Narodowy to wydmy, bagna, lasy, łąki i pastwiska, tworzące niezwykle bogatą mozaikę krajobrazów z ogromnym bogactwem szaty roślinnej. Ekspozycję można było oglądać do końca czerwca.

27.02.–01.03.2020

Bieszczadzki Park Narodowy, Grupa Bieszczadzka GOPR oraz Koło Przewodników PTTK Ziemia Sanocka co roku organizują dwie zimowe imprezy: Ogólnopolski Bieszczadzki Rajd Narciarski oraz Bieszczadzki Rajd Narciarski Pracowników Parków Narodowych.

W ramach XXXVI Ogólnopolskiego Bieszczadzkiego Rajdu Narciarskiego do wyboru były cztery trasy narciarskie, dwie ski-tourowe, biegowa oraz na raketach śnieżnych. Każda z nich miała swoją oryginalną nazwę. Narciarze w ciągu trzech dni wędrowali „Szlakiem Zbójnickim”, „Trasą z Bieszczadzskimi Aniołami”, można było też spędzić „Rawkowy dzień ze schroniskiem”, czy też przemaszerować „Bieszczadzki klasykiem ski-tourowym dla wytrawnych narciarzy”. W górach panowały zmienne warunki pogodowe. Większość uczestników była doświadczonymi narciarzami, więc bez problemów pokonywali kolejne odcinki szlaków.

Drugą imprezą, której organizatorami są Bieszczadzki Park Narodowy oraz Grupa Bieszczadzka GOPR, był III Bieszczadzki Rajd Narciarski Pracowników Parków Narodowych. BdPN gościł koleżanki i kolegów z parków narodowych: Babiogórskiego, Gorczańskiego, Tatrzańskiego, Karkonoskiego oraz Gór Stołowych. Uczestniczyli w nim również pracownicy BdPN. Rajd miał charakter szkoleniowy, z elementami wymiany doświadczeń na temat zimowego udostępniania oraz promocji turystyki narciarskiej na ternie parków narodowych.

Wiosna 2020

Od ponad 20 lat Bieszczadzki Park Narodowy, każdego roku wczesną wiosną, prowadzi program dla przedszkolaków pn.: „Kolorowe rozmowy z mieszkańcami naszej Ziemi”. Dzieci z lokalnych szkół i przedszkoli przyjeżdżają do Muzeum Przyrodniczego BdPN, zwiedzają wystawę z przewodnikiem, uczestniczą w grach i zabawach przyrodniczych, a następnie tworzą fantastyczne prace plastyczne, których wystawa organizowana jest w kwietniu, z okazji Światowego Dnia Ziemi.

W 2020 roku formuła programu uległa zmianie. W związku z obostrzeniami pandemicznymi zawieszono zajęcia w przedszkolach i szkołach, a także zajęcia przyrodnicze w Muzeum BdPN. Dlatego też organizatorzy poprosili rodziców i wychowawców nauczania przedszkolnego i początkowego o włączenie najmłodszych dzieci w aktywne poznawanie tajemniczego świata przyrody poprzez Internet.

W tym celu została założona Grupa na Facebooku BdPN pod nazwą „Kolorowe rozmowy z mieszkańcami Bieszczadzkiego Parku Narodowego”. Grupę zainaugurowano konkursem na profilowe logo. Spłynęły tak piękne prace, że trudno było wybrać najlepszą – ostatecznie wszystkie prace zostały połączone we wspólne logo. Każdego dnia zamieszczano na profilu atrakcyjne materiały i ciekawostki przyrodnicze. Na bieżąco relacjonowano, co dzieje się w bieszczadzkiej przyrodzie. Przedstawiano to za pomocą filmików i zdjęć oraz zagadek przyrodniczych, w których chętnie uczestniczyły całe rodziny.

Kwiecień 2020

Każdego roku Bieszczadzki Park Narodowy, wraz z dziećmi z lokalnych przedszkoli, obchodzi Dzień Ziemi (22 kwietnia). Organizowany jest uroczysty wernisaż wystawy prac plastycznych dzieci uczestniczących w programie „Kolorowe rozmowy z mieszkańcami naszej Ziemi”. Miniony rok był niestety inny, wyjątkowy, ale BdPN nadal uczył, chronił i udostępniał Park małym i dorosłym turystom. Tak naprawdę dla „parkowej” przyrody Dzień Ziemi jest każdego dnia.

Na Facebooku zorganizowana została akcja # GEST DLA ZIEMI po to, by każdy chętny mógł się do niej przyłączyć i zrobić coś dobrego dla naszej planety. Wystarczyło pozbierać śmieci na spacerze, zakręcić wodę w kranie, zgasić światło,

które niepotrzebnie się świeci, wziąć swoją wielorazową torbę na zakupy. Uczestnicy akcji zachęceni byli do działania i wrzucania zdjęć „gestów” pod postem w grupie „Kolorowe rozmowy z mieszkańcami Bieszczadzkiego Parku Narodowego”.

17.04.–16.11.2020

Od kwietnia do listopada na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego, w 19 punktach informacyjno-kasowych monitorowano ruch turystyczny. Ogólna frekwencja na szlakach pieszych, ścieżkach przyrodniczych i ścieżkach spacerowych wyniosła 690,9 tys. osobo-wejść i była najwyższa w historii pomiarów.

Natężenie ruchu turystycznego na poszczególnych szlakach było bardzo zróżnicowane. Zwiedzający najczęściej wybierali szlak niebieski z Wołosatego na Tarnicę (125,7 tys. osobo-wejść). Automatyczny punkt pomiaru ruchu na szlaku pomiędzy Przełęczą Krygowskiego (pod Tarnicą) a szczytem Tarnicy do 16.11. odnotował 181,6 tys. osób. Dużą popularnością cieszyły się również szlaki: zielony z Przełęczy Wyżniańskiej na Małą Rawkę (66,7 tys. osobo-wejść) i – mimo znacznego spadku – żółty z Przełęczy Wyżnej na Połoninę Wetlińską) 2020 r. – 64,8 tys., 2019 r. – 113 tys.). Mniejsza liczba turystów na ostatniej wymienionej trasie spowodowana była zamknięciem schroniska Chatka Puchatka, które przechodzi gruntowną przebudowę.

Ruch turystyczny w poszczególnych miesiącach rozłożył się inaczej niż w latach poprzednich. Pandemia sprawiła, że sezon turystyczny 2020 był wyjątkowy. W okresie 25.03.–20.04. w związku z obostrzeniami obowiązywał zakaz wejścia na szlaki turystyczne. Większość punktów informacyjno-kasowych, monitorujących ruch turystyczny, rozpoczęła działalność na początku maja. Spowodowało to znaczny spadek liczby odnotowanych turystów w miesiącach wiosennych w stosunku do lat poprzednich. W czerwcu frekwencja wzrastała i zapewne byłaby większa, gdyby nie opady deszczu utrzymujące się przez kilka tygodni. Kolejne miesiące okazały się rekordowe. Okresem o najwyższej frekwencji były tradycyjnie wakacje: lipiec (167,2 tys. osobo-wejść – o 45% więcej niż w roku 2019) i sierpień (206,90 tys. osobo-wejść – wzrost o 30%). Największy, bo 64% wzrost liczby odwiedzających, odnotowano we wrześniu (131,5 tys.). Z powodu niekorzystnych warunków pogodowych frekwencja w październiku była niższa niż w roku ubiegłym. W listopadzie utrzymywała się na podobnym poziomie, mimo faktu, że z powodu remontu zamkniętych zostało kilka odcinków szlaków.

Ruch samochodowy monitorowany był w 4 punktach automatycznego pomiaru, zlokalizowanych na granicach Parku. W okresie od początku roku do 16 listopada zanotowano 442,9 tys. pojazdów wjeżdżających do Parku, a więc o 20% więcej niż w podobnym okresie roku ubiegłego.

W 2020 r. na odwiedzających Park czekało kilka nowości. Po raz pierwszy bilety wstępu można było kupić także drogą internetową, poprzez stronę bdpn.eparki.pl. W czerwcu uruchomiony został nowy odcinek szlaku pieszego z Przełęczy Wyżnej na Dział, będący przedłużeniem szlaku żółtego łączącego Przełęcz Wyżną z Połoniną Wetlińską. Biegąca łagodnym zboczem trasa turystyczna stanowi dobrą alternatywę dla bardziej obleganych lub trudniejszych szlaków. W sezonie wakacyjnym dla potrzeb turystycznych udostępniona została baczka pod szczytem Połoniny Wetlińskiej. W sierpniu uruchomiono nowe pole biwakowe w Tarnawie Niżnej.

Maj 2020

Na Połoninie Wetlińskiej rozpoczęto prace budowlane związane z przebudową schroniska „Chatka Puchatka”. Wykonano demontaż i rozbiórkę starego obiektu, wybudowano fundamenty, ściany i stropy piwnic wraz z ich odwodnieniem. Posadowiono zbiorniki retencyjne wraz z instalacją zewnętrzną i w przyziemiu budynku na potrzeby przyszłej oczyszczalni ścieków. Wykonano przyłącze wody i kanalizacji sanitarnej. W ramach prac ziemnych odkryte zostały pokłady przemieszanych z ziemią odpadów stałych z okresu użytkowania schroniska. Objętość przyzmi ziemi do oczyszczenia wynosiła ponad 500 m³. Oczyszczenie ziemi z ponad 14 ton odpadów wykonano ze środków funduszu leśnego.

Prace są realizowane w ramach projektu pn. „Zachowanie bioróżnorodności Połoniny Wetlińskiej poprzez ochronę zagrożonych gatunków przed negatywnym oddziaływaniem turystyki”. Zakończenie inwestycji zaplanowano na koniec 2021 roku.

Rozumiejąc sentymentalne przywiązanie wielu turystów do nieistniejącego już obiektu Bieszczadzki Park Narodowy zlecił firmie J&R Kraczek z Zamościa wykonanie jego wizualizacji w wersji 3D. Po dawnym schronisku można wirtualnie spacerować na stronie: <https://sketchfab.com/3d-models/schronisko-pttk-chatka-puchatka-7758669e2f86450fb14a0434337d48f6>

22.05.2020

Z okazji Międzynarodowego Dnia Różnorodności Biologicznej Bieszczadzki Park Narodowy przeprowadził akcję internetową pn. „Mapa różnorodności biologicznej Polskich Parków Narodowych”, która w roku 2020 przebiegała pod hasłem: „Rozwiązania są w przyrodzie”. Zapoczątkowaniem akcji było stworzenie wydarzenia na stronie BdPN Facebook z oznaczeniem/hasztagiem #rozwiązaniaawprzyrodzie i umieszczeniem tam krótkiego filmu o historii jodły żyjącej w Bieszczadzkim Parku Narodowym. Następnie nominowano do przedstawienia swoich osobliwości dwa kolejne parki narodowe – Tatrzański PN i Karkonoski PN. Nominowane parki mogły zaprezentować swoje osobliwości przyrodnicze w do-

wolnej formie – zdjęcia z komentarzem, plakatu, filmu, czy podcastu i wyznaczały kolejne parki. W efekcie mogliśmy wszyscy bliżej poznać bogactwo przyrodnicze chronione w dwudziestu trzech polskich parkach narodowych.

Maj–lipiec 2020

Na terenie Parku prowadzono intensywne działania związane z usuwaniem barszczy kaukaskich – Sosnowskiego i Mantegazziego. Te obce gatunki, uznane za inwazyjne dla rodzimej flory, stanowią zagrożenie dla ludzi i zwierząt, i przyczyniają się do wypierania rodzimych gatunków roślin.

Oparzenia spowodowane przez roślinę mogą być bardzo groźne, nawet II i III stopnia. Objawy nasilają się w ciągu kilkunastu godzin. Najważniejsze z nich to silne zaczerwienienie skóry oraz pojawienie się charakterystycznych pęcherzy wypełnionych płynem.

W Bieszczadach i na sąsiednich obszarach zostały wprowadzone w latach siedemdziesiątych XX wieku, na terenie Wojskowych Gospodarstw Rolnych prowadzonych w ramach Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW. Na obszarze BdPN Barszcz Sosnowskiego występuje głównie na obszarach łąk, ale spotkamy go także przy drodze na Bukowiec, ścieżce na Dzwiniacz oraz przy budynkach Stacji Konia Huculskiego w Tarnawie Niżnej. W obwodzie ochronnym Tarnawa zabiegami punktowego usuwania objęto obszar 2,5 ha.

Walka z tymi inwazyjnymi roślinami jest niezwykle trudna – opanowują duże obszary, wykorzystując swoje przystosowania do rozprzestrzeniania się i zajmowania siedlisk. Produkują ogromne ilości nasion – jeden osobnik może ich wytworzyć od 20 do nawet 100 tysięcy.

W roku 2020 zakończono pierwszy z trzech etapów eliminacji barszczy kaukaskich na terenie BdPN. Główne prace, polegające na wykopywaniu kłączy i korzeni, prowadzone były na obszarze siedlisk łąk świeżych i łąk wilgotnych w Tarnawie Niżnej. Usunięto 4250 roślin.

Zadanie realizowane jest w ramach projektu „Czynna ochrona zagrożonych gatunków i siedlisk w ekosystemach nieleśnych Bieszczadzkiego Parku Narodowego w latach 2019–2023” POIS.02.04.00-00-0015/18-01. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020”.

Czerwiec 2020

W roku szkolnym 2019/20, w 21 edycji programu „Moje Bieszczady” wzięło udział 412 uczniów z 30 szkół podstawowych. Uczniowie pracowali z pakietami zadań na cztery pory roku. Program zakończył się w czerwcu 2020. Uczniowie biorący udział w programie otrzymali folder pt. Bieszczadzki Park Narodowy. Ze względu na sytuację epidemiczną w kraju wiosną Muzeum Przyrodnicze BdPN

było nieczynne, nie wszystkie grupy zdążyły więc, w ramach programu, zwiedzić ekspozycje muzealne. Mogły natomiast, również w ramach programu, wybrać się z opiekunem na bezpłatną wycieczkę przyrodniczą do Bieszczadzkiego Parku Narodowego.

We wrześniu 2020 r. rozpoczęła się kolejna – 22 edycja programu. Zgłosiło się 255 uczniów z 14 szkół podstawowych. Wszyscy uczniowie otrzymali pakiety zadań na cztery pory roku. Niestety, realizacja pakietu jesiennego przebiegała w warunkach nauki zdalnej.

Lipiec 2020

W lipcu zakończono prace nad przygotowaniem kolejnego audiobooka na nową ścieżkę przyrodniczo-historyczną „Tarnawa Niżna – Dźwiniacz Górny”. Umożliwia on poznawanie bieszczadzkiej przyrody w „krajnie dolin”. Ścieżka prowadzi rozległą, wyludnioną doliną górnego Sanu, głównie przez łąki, pośród których pojawiają się bobrowe rozlewiska, torfowiska wysokie, a także stare drzewa będące śladami bieszczadzkiej historii, fundamenty dawnych domostw, krzyże przydrożne, cmentarze oraz pozostałości cerkwi i dworu w Dźwiniaczu Górnym. Towarzysząca podczas wędrówki największa bieszczadzka rzeka San jest tutaj naturalną granicą pomiędzy Polską a Ukrainą. Ciekawe miejsca oznaczone są w terenie tabliczkami z symbolem ścieżki (kosaciec żółty) i numerem przystanku ścieżki.

Audiobook zamieszczony jest na stronie www.bdpn.pl. Poszczególne przystanki nagrane są oddzielnie, można je więc odtwarzać wybiórczo. Warto zwrócić uwagę na pobranie plików na telefon, gdyż w rejonie przygranicznym bywają kłopoty z zasięgiem polskiej telefonii komórkowej. Publikacja została dofinansowana przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie.

2.07.–10.09.2020

Przez ponad dwa miesiące w OEE BdpN w Ustrzykach Dolnych zwiedzający mogli oglądać wystawę fotograficzną „Barwy świata przyrody”. Autorami zdjęć byli fotograficy przyrody Okręgu Krakowskiego Związku Polskich Fotografów Przyrody. Wystawa przedstawia piękno natury (krajobrazy, fauna i flora) poprzez indywidualne spojrzenia każdego z fotografów.

Lipiec–sierpień 2020

Korzystając z poluzowania obostrzeń epidemiologicznych w lipcu i sierpniu, tradycyjnie w piątki, OEE i Muzeum Przyrodnicze BdpN w Ustrzykach Dolnych zaprosiło na cykl prelekcji pt. „Wakacyjne spotkania z przyrodą”. Prelekcje wygło-

sili naukowcy, fotograficy, podróżnicy. Tematem spotkań była nie tylko przyroda, ale także historia i kultura. Odbyły się następujące spotkania:

- „Pośród pól i lasów” – Paweł Wrona – fotografik przyrody
- Stare drzewa–niedźwiedzie domy” – Bartosz Pirga – pracownik naukowy BdPN
- „Mniej znane postacie w dziejach wsi w dolinie górnego Sanu” – Stanisław Kucharzyk – pracownik naukowy BdPN
- „Dzике rośliny Bieszczadów w sztuce przetrwania” – Adam Szary – pracownik naukowy BdPN
- „Źródła Sanu w aspekcie historyczno-geograficznym” – Wojciech Krukar – przewodnik, wykładowca Karpackiej Państwowej Uczelni w Krośnie
- „Niechciane kwiaty” – Marian Szewczyk – botanik, wykładowca uczelni w Sanoku
- „Puszcza Solska” – Paweł Marczakowski – fotograf, ornitolog, pracownik Roztoczańskiego Parku Narodowego
- „Na sześciu nogach, czyli rzecz o bieszczadzkich owadach” – Tomasz Olbrycht – pracownik naukowy Uniwersytetu Rzeszowskiego
- „O rybach i nie tylko – bieszczadzkie potoki cenne jak połoniny?” – Krzysztof Kukuła – pracownik naukowy Uniwersytetu Rzeszowskiego

8.08.2020

W sierpniu 2020 roku zmarł wieloletni pracownik Parku Narodowego Połoniny Śtefan Pćoła – ornitolog, teriolog i fotografik przyrody. Był cenionym ekspertem od bezkręgowców i kręgowców, ale specjalizował się głównie w awifaunie i ornitocenozach. Od 2003 roku koordynował prace nad restytucją żubra na terenie Parku Narodowego Połoniny. Aktywnie udzielał się społecznie w akcjach Słowackiego Związku Ochrony Przyrody i Krajobrazu oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Karpat Wschodnich, zwłaszcza w pracy z młodzieżą. Był współautorem kilku książek i monografii, a także wielu artykułów o tematyce przyrodniczej.

Śtefan Pćoła wielokrotnie odwiedzał Bieszczadzki Park Narodowy, uczestniczył w międzynarodowych konferencjach, na których przedstawiał referaty dotyczące fauny Parku Narodowego Połoniny. Cztery z nich zostały opublikowane w Rocznikach Bieszczadzkich.

13.08.2020

Bieszczadzki Park Narodowy, przy współpracy z firmą Amistad, wypuścił na rynek kolejną bezpłatną aplikację mobilną pod nazwą „Bieszczady&Górny San”, tym razem szczegółowo obejmującą obszar doliny górnego Sanu.

Aplikacja dostępna na smartfony w systemie Android oraz IOS, w polskiej, słowackiej i angielskiej wersji językowej, pozwala odkrywać przepiękne, dzikie tereny doliny górnego Sanu, wzdłuż polsko-ukraińskiej granicy. Dzięki aplikacji można wędrować ścieżkami przyrodniczo-historycznymi, odkrywać ślady dawnych mieszkańców wsi Beniowa, Sianki, czy Dźwiniacz Górny oraz poznać gatunki roślin kwitnących na rozległych łąkach, czy też ptaki i ssaki zamieszkujące dolinę. Wędrowce z aplikacją towarzyszy leniwie płynący San, niekiedy też pociąg przejeżdżający po stronie ukraińskiej. W eksplorowaniu tych terenów pomagają piękne fotografie, panoramy sferyczne oraz modele 3D nieistniejących obiektów sakralnych, czy też dawnego dworu rodziny Stroińskich z Sianek. Dodatkową atrakcją są audiobooki przygotowane na ścieżki przyrodniczo-historyczne „W dolinie górnego Sanu” oraz „Tarnawa Niżna-Dźwiniacz Górny”.

Dolinę górnego Sanu można zwiedzać z aplikacją również na rowerze, bryczką, a także na huculskim grzbiecie, w czym pomagają mapy z dokładnym przebiegiem tras.

Aby aplikacja w pełni działała w trybie offline, wystarczy przed wyruszeniem w teren zaktualizować bazę danych w ustawieniach.

Aplikacja została wykonana w ramach mikroprojektu pn. „Świat przyrody i kultury Karpat Wschodnich – wspólna promocja – lepsza ochrona”, współfinansowanego przez UE z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Karpackiego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A PL-SK 2014-2020.

22.08.2020

W ramach współpracy z Parkiem Narodowym „Połoniny” (Správa Národného Parku Poloniny), pracownicy Bieszczadzkiego Parku Narodowego uczestniczyli w imprezie plenerowej „Stwórz weekend pełen przygód” w miejscowości Ulič na Słowacji.

Głównym bohaterem spotkania był bieszczadzki ryś Pędzelek, który ze słowackimi przyjaciółmi był przewodnikiem po dzikim królestwie – karpackiej puszczy. Bez problemu udało się wciągnąć słowackie dzieci w gry i zabawy: rozpoznawanie tropów, kolorowanki oraz quiz polegający na zgadywaniu głosów bieszczadzkich zwierząt. Jak widać przyroda nie zna granic, a ryś Pędzelek stał się „rysiem Stetinkom” i nagradzał cukierkami zarówno dzieci jak i dorosłych.

5.09.2020

Zielony namiot edukacyjny Bieszczadzkiego Parku Narodowego zawitał do Majdanu k/Cisnej. Ryś Pędzelek – maskotka Parku, promował system ścieżek przyrodniczych w BdPN, w tym dwóch transgranicznych prowadzących do Parku Narodowego „Połoniny”.

Na terenie stacji Bieszczadzkiej Kolejki Leśnej odbywała się impreza plenarna promująca projekt „Góry bez granic – integracja sieci szlaków w transgraniczny produkt turystyczny”. W ramach projektu zmodernizowane i połączone zostaną szlaki turystyczne prowadzące dotychczas po obu stronach granicy, ujednolicone zostanie i odnowione ich oznakowanie, uzupełniona infrastruktura szlakowa po obu stronach granicy, ponadto opisane będą sąsiadujące z nimi atrakcje przyrodnicze i kulturowe. W ten sposób powstanie jeden wspólny szlak transgraniczny. Podczas imprezy nie zabrakło regionalnych potraw, pokazów ratownictwa górskiego oraz koncertów muzyki folkowej.

12.09.2020

W ramach zajęć edukacyjnych z dziećmi i młodzieżą edukatorzy BdPN zorganizowali zajęcia dydaktyczne dla dzieci z Bieszczadzkiego Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Młodzieży Niepełnosprawnej „Promyk Nadziei”. Uczestnicy zajęć pod opieką pracowników BdPN przeszli fragmentem ścieżki „Wielka Rawka” od parkingu do schroniska pod Małą Rawką. Wycieczka była okazją do poznania zasad zwiedzania parku narodowego. Dzieci uczyły się też posługiwania mapą i kompasem.

Druga część zajęć odbyła się w Terenowej Stacji Edukacji Ekologicznej w Wołosatem, w otoczeniu której znajduje się ogród edukacyjny. Tam dzieci spędziły przyjemnie i aktywnie czas, poznając mieszkańców oczka wodnego, rozpoznając zioła rosnące w strefie sensorycznej ogrodu, a także mierząc się z największymi gatunkami ptaków spotykanych w BdPN. Znalazł się również czas, by po intensywnej wycieczce rozpalic ognisko i upiec kielbaski. Krótkie, kilkugodzinne, przyjemne wyprawy do Parku mają na celu inspirować i uwrażliwiać dzieci na piękno przyrody, zachęcać do odkrywania jej tajemnic, a specjalnie przystosowane środki transportu oraz infrastruktura Parku dają taką szansę również lokalnym dzieciom z niepełnosprawnościami.

12.09.2020

„Zauroczeni naturą” to kolejna wystawa fotograficzna, którą można było oglądać w OEE BdPN w Ustrzykach Dolnych. Autorami fotografii są członkowie Okręgu Roztoczańsko-Podkarpackiego Związku Polskich Fotografów Przyrody. Przepiękne zdjęcia pokazują florę, faunę, lasy, klimatyczne pejzaże, a także przyrodnicze detale poprzez zastosowanie makrofotografii. Wystawę opracowano z okazji 15-lecia powstania Okręgu oraz jubileuszu 45-lecia powołania Roztoczańskiego Parku Narodowego.

17–18.09.2020

Bieszczadzki Park Narodowy gościł ekspertów Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN), którzy wizytowali cztery obszary lasów bukowych na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego, zgłoszone przez Polskę na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Wizyta studyjna jest kolejnym etapem procedury, która kilka lat temu nie została zakończona z przyczyn formalnych. Lasy o charakterze pierwotnym w Bieszczadzkim Parku Narodowym mają stać się częścią seryjnego wpisu o nazwie „Starożytne i pierwotne lasy bukowe Karpat i innych regionów Europy” obejmującego obecnie 54 najlepiej zachowane i najstarsze buczyny w 12 krajach Europy. Polska zgłosiła cztery fragmenty lasu w BdPN o łącznej powierzchni 3472 ha (12% powierzchni Parku). Obejmują one: górną część zlewni potoków Wołosatka i Terebowiec, obszary na północnych zboczach Poloniny Wetlińskiej i Smereka (w tym dawny rezerwat „Puszcza Bieszczadzka nad Sanem”), teren najstarszego bieszczadzkiego rezerwatu „U źródeł Solinki”, a także buczyny przygrzbietowe w Paśmie Granicznym i na zboczach Małej i Wielkiej Rawki. Największy ze zgłaszanych obiektów sąsiaduje z włączonymi na listę UNESCO w 2007 roku terenami po stronie ukraińskiej (Stużycza–Użok) i słowackiej (Stużica–Bukovské vrchy).

Włączenie na listę UNESCO nie zmienia statusu ochronnego tych drzewostanów, które od wielu lat są ściśle chronione (niektóre od 1958 roku). Nie zmienia się również sposób udostępnienia turystycznego i przebieg szlaków na tym terenie. Strefę buforową o charakterze ochronnym stanowić będą pozostałe lasy objęte ochroną ścisłą. Planowany wpis obejmie fragmenty lasów położone w najbardziej niedostępnych zakątkach Parku, których naturalność została najwyższej oceniona w efekcie wieloaspektowej waloryzacji. Zwykle są to drzewostany przekraczające 140 lat, przy czym najstarszy zbadany buk na tym terenie liczy ponad 360 lat. Liczymy na to, że status światowego dziedzictwa UNESCO przyczyni się do rozpropagowania walorów przyrodniczych bieszczadzskich lasów na arenie międzynarodowej.

26.09.2020

Bieszczadzki Park Narodowy gościł uczestników Dzikiej Odysei – Ekspedycja Pionierów 2019–2021. Jest to wielki projekt autorstwa dziennikarza radiowego i podróżnika Krystiana Tyrańskiego, w który zaangażowanych jest 16 rodzin z całej Polski.

Celem projektu jest podnoszenie świadomości istnienia oraz znaczenia parków narodowych w Polsce i na całym świecie, podnoszenie kultury zwiedzania parków narodowych, budowanie społeczności miłośników parków, inspirowanie do działania na rzecz parków. Jest to niezwykła przygoda na łonie przyrody, twór-

cza i odkrywczą zabawą dla dzieci i rodziców, którzy wspólnie podejmują przyrodnicze wyzwania.

W Bieszczadzkim Parku Narodowym rodziny podzielone zostały na cztery grupy działające pod nazwami: „Świadkowie historii”, „Dzicy tropiciele”, „Mokre Suchorzeczniki”, „Poszukiwacze ukrytego życia”. Dwie pierwsze odkrywały przyrodę w dolinie Wołosatego, a kolejne w Suchych Rzekach. Opiekunami grup i przewodnikami byli pracownicy edukacyjni BdPN. Każda rodzina w trakcie zajęć robiła notatki, a także nagrywała relacje, które następnie zamieszczano na profilu facebookowym Dzikiej Odysei. Relacje te wykorzystano również do stworzenia pędzelkowych podcastów, które obecnie dostępne są na stronie internetowej <http://podcasty.bdpn.pl>.

Wrzesień 2020

Ukazał się 28 tom Roczników Bieszczadzkich. Opublikowano w nim wybrane referaty wygłoszone na 28 międzynarodowej konferencji pt. „Znaczenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego dla badań naukowych i edukacji ekologicznej” oraz wyniki badań prowadzonych na obszarze BdPN oraz Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”. W rocznikach zamieszczono prace dotyczące m.in. liczebności wilków w Bieszczadach Wysokich, renaturalizacji żubrów w dolinie górnego Sanu, czy działalności bobrów. Inne opracowania dotyczą rozmieszczenia mszaków, porostów, czy charakterystyki promieniowców. Miłośnicy historii i kultury Bieszczadów mogą poznać efekty dendrochronologicznego datowania drewna z kościoła w Górzance, a także inwentarz nagrobków i pomników na dawnym cmentarzu w Starym Łupkowie.

Roczniki ukazały się drukiem w nakładzie 600 egz., a pdf-y poszczególnych artykułów są dostępne na stronie internetowej www.bdpn.pl. Ponieważ wydanie zostało dofinansowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie, wszyscy zainteresowani mogą otrzymać Roczniki bezpłatnie w OEE BdPN w Ustrzykach Dolnych, a wysyłkowo – po opłaceniu przesyłki.

Wrzesień 2020

Bieszczadzki Park Narodowy wydał kalendarz przyrodniczy na 2021 rok. Na jego kartach pokazano piękno bieszczadzkiej przyrody – krajobrazy gór i dolin, dzikie zwierzęta oraz rośliny, a wszystko to wzbogacono krótkimi opisami nawiązującymi tematyką do zdjęć i pór roku. Na odwrocie okładki kalendarza zamieszczono tekst przybliżający walory przyrodnicze i krajobrazowe Parku, zdjęcia i krótkie opisy ścieżek przyrodniczych przebiegających w dolinie górnego Sanu oraz mapę z infrastrukturą turystyczną i edukacyjną. Kalendarz wydano w dwóch formatach – B-2 i B-3.

8–11.10.2020

Na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego i Parku Narodowego „Połoniny” na Słowacji odbył się plener fotograficzny dla fotografów przyrody i kultury, zorganizowany na potrzeby utworzenia bazy zdjęć do celów informacyjno-educacyjnych. Plener połączony był z warsztatami fotograficznymi dla pracowników obu parków narodowych. Cały projekt zrealizowano w ramach mikroprojektu: „Świat przyrody i kultury Karpat Wschodnich – wspólna promocja – lepsza ochrona” – mikroprojekt nr INT/EK/KAR/1/III/A/0228.

W kilkudniowym fotoplenerze uczestniczyło 25 osób, w tym członkowie Związku Polskich Fotografów Przyrody, Stowarzyszenia Fotografów na Słowacji oraz pracownicy Bieszczadzkiego PN i PN „Połoniny”.

W pierwszym dniu uczestnicy pleneru wyruszyli z Przełęczy Wyżniańskiej na Małą i Wielką Rawkę, a po kilkugodzinnej sesji ruszyli następnie przez Kremenaros na słowacką stronę, do Parku Narodowego „Połoniny”, po drodze fotografując rezerwat przyrody „Stużica”. W Novej Sedlicy na polską grupę czekali słowaccy fotograficy wraz z gospodarzami terenu – pracownikami Parku Narodowego „Połoniny”. Wieczorne warsztaty w Stakcinie prowadzone były przez członków Stowarzyszenia Fotografów na Słowacji, którzy prezentowali diaporamy i filmy przyrodnicze, a pracownicy Parku Narodowego „Połoniny” przybliżyli walory przyrodnicze i kulturowe Parku.

Kolejny dzień warsztatów to poranny wyjazd do rezerwatu „Havesowa” – obiekt światowego dziedzictwa UNESCO, chroniący lasy bukowe o charakterze pierwotnym. Przewodnikiem po słowackich rezerwach był inżynier Milan Piroš – leśnik Parku Narodowego „Połoniny”.

Plener fotograficzny zakończył się wspólnym podsumowaniem kilkudniowych warsztatów, wymianą wrażeń i doświadczeń. Polscy uczestnicy pleneru przejechali na nocleg do Terenowej Stacji Edukacji Ekologicznej w Wołosatem.

Efektem pleneru jest baza zdjęć, stworzona dla celów informacyjno-educacyjnych Bieszczadzkiego PN i PN „Połoniny” współpracujących od lat w ramach Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”.

22.10.2020

We Lwowie zmarł, urodzony w 1920 roku profesor Stepan Stojko, wybitny ukraiński botanik i ekolog, autor ponad 400 publikacji naukowych w dziedzinie leśnictwa, fitosocjologii, florystyki i sozologii. Z Jego inicjatywy powstały takie obszary chronione jak: Karpacki zapowiednik (rezerwat) biosfery, zapowiednik „Gorgany”, parki narodowe: Karpacki, Synewyr, Użański, Skoliwski Beskydy, Huculszczyzna, Jaworiwsky i Szacki. Wspólnie z polskimi i słowackimi kolegami prof. Stepan Stojko przyczynił się do powołania pierwszego na świecie (w tamtym cza-

sie) trójstronnego polsko-słowacko-ukraińskiego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”. Prof. Stojko był stałym uczestnikiem międzynarodowych konferencji organizowanych w Ośrodku Edukacji Ekologicznej BdPN w Ustrzykach Dolnych.

24.10.2020

Ścieżki edukacyjne Bieszczadzkiego Parku Narodowego wzbogaciły się o nową infrastrukturę. Ścieżka przyrodniczo-historyczna „W dolinie górnego Sanu” (symbol: bóbr) funkcjonująca od dawna, nie posiadała wyznaczonych w terenie przystanków, w otoczeniu których można poznać najciekawsze elementy przyrody i historii. W związku z tym uzupełniono infrastrukturę ścieżki instalując 24 przystanki w formie słupków drewnianych z metalowymi tabliczkami oraz metalowe tablice informacyjno-edukacyjne na istniejącej konstrukcji drewnianej przy dworze Stroińskich w Siankach. Informacje dotyczące ścieżki zostały też umieszczone na tablicy przy punkcie informacyjno-kasowym w Tarnawie Niżnej. Podobnie na ścieżce przyrodniczo-historycznej z Tarnawy Niżnej do Dźwiniacza Górnego zainstalowano 15 przystanków oraz 2 tablice informacyjno-edukacyjne w Tarnawie Niżnej.

Nowa infrastruktura znacznie podniosła walor poznawczy i atrakcyjność ścieżek, a publikacje multimedialne (audiobooki, mobilna aplikacja) uczyniły je nowoczesnym narzędziem edukacji ekologicznej. W 2020 roku tę część Parku odwiedziło znacznie więcej turystów niż w latach poprzednich, tj. ponad 23 tys. osób. Dla tych, którzy dopiero planują odpoczynek w „bieszczadzkim worku”, w niedługim czasie planowane są kolejne atrakcje przyrodnicze i historyczne.

Wykonanie i instalacja infrastruktury na ścieżkach przyrodniczo-historycznych w Bieszczadzkim Parku Narodowym zostały dofinansowane ze środków WFOŚiGW w Rzeszowie.

26.10.2020

W dniu 26 października 2020 roku odbyło się inauguracyjne posiedzenie Rady Naukowej Bieszczadzkiego Parku Narodowego, powołanej Zarządzeniem Ministra Środowiska z dnia 25 sierpnia 2020 r. (Dziennik Urzędowy Ministra Środowiska z 2020 roku poz. 22) na okres pięciu lat. Zgodnie z Zarządzeniem skład Rady przedstawia się następująco:

- prof. dr hab. Bogdan Zemanek – Ogród Botaniczny – Uniwersytet Jagielloński;
- prof. dr hab. Marek Drewnik – Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego;

- prof. dr hab. Kazimierz Krzemień – Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego;
- prof. dr hab. Andrzej Jaworski – Katedra Ekologii i Hodowli Lasu, Wydział Leśny Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie;
- dr hab. Jan Bodziarczyk – Katedra Bioróżnorodności Leśnej, Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie;
- dr hab. inż. Stanisław Zięba – Katedra Zarządzania Zasobami Leśnymi, Wydział Leśny Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie
- dr hab. Robert Kościelniak prof. Uniwersytetu Pedagogicznego – Instytut Biologii, Katedra Botaniki Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie;
- prof. dr hab. Krzysztof Kukuła – Zakład Ekologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Rzeszowski;
- dr Narcyz Piórecki – dyrektor Arboretum w Bolestraszcach, pracownik naukowy Uniwersytetu Rzeszowskiego, projektant przestrzeni publicznej;
- dr Mateusz Wolanin – botanik, Uniwersytet Rzeszowski;
- mgr Andrzej Kulig – Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego;
- dr Wojciech Wdowik – Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie;
- mgr inż. Marek Marecki – Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie;
- Edward Marszałek – Rzecznik Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie, przewodnik bieszczadzki;
- mgr Jerzy Gajewski – Komisja Turystyki Górskiej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego;
- mgr inż. Łukasz Łagoźny – Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych KARPATY;
- ks. Piotr Bartnik – przewodnik beskidzki Stowarzyszenia „Karpaty”;
- mgr Krzysztof Mróz – Wójt Gmina Lutowiska;
- mgr Robert Niemczuk – Rada Gminy Cisna;
- mgr inż. Jan Podraza – Rada Gminy Czarna;

Spotkanie odbyło się za pośrednictwem komunikacji zdalnej i dotyczyło głównie spraw organizacyjnych, w tym przyjęcia regulaminu funkcjonowania i wyborowi prezydium. Przewodniczącym Rady został prof. dr hab. Krzysztof Kukuła, zaś wiceprzewodniczącym prof. dr hab. Kazimierz Krzemień.

W drugiej części spotkania dyrektor dr Ryszard Prędko przedstawił sprawy dotyczące bieżącej działalności Parku, w tym: kwestie finansowe funkcjonowania BdPN, realizowane przez Park projekty, sprawy udostępniania do zwiedzania i intensywności ruchu turystycznego, kwestie dyplomu Rady Europy i Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz planowanej dorocznej konferencji naukowej w BdPN przeniesionej na rok 2021 z powodu pandemii COVID-19.

Październik 2020

W dawnej wsi Caryńskie wykonano prace zabezpieczające krzyż przydrożny. Krzyż pochodzi z 1911 r., z fundacji Petra Minko. Podstawa wraz z cokołem z inskrypcją zbudowana jest z piaskowca, natomiast sam krzyż – z wapienia. Jest sygnowany: Fr. Langer Sambor, co potwierdza, że wykonany był w cechowym warsztacie kamieniarskim Franciszka Langerera w Samborze. Takie realizacje, pochodzące z cechowych warsztatów, należą w Bieszczadach do rzadkości. W 1991 r. Stowarzyszenie Magurycz wykonało konserwację krzyża, jednakże pod wpływem czynników atmosferycznych i biologicznych ulega on stopniowemu niszczeniu. Po wiosennych roztopach krzyż niebezpiecznie się pochylił i mógłby nie przetrwać najbliższej zimy, dlatego ważne było podjęcie niezbędnych robót stabilizujących jego podstawę.

Krzyż znajduje się przy dawnej drodze prowadzącej do nieistniejącej dziś cerkwi z kaplicą odpustową p.w. św. Jana oraz cmentarza cerkiewnego. O historii wsi informuje tablica informacyjna przy drodze do cerkwiska.

Październik 2020

Pomimo trwającej pandemii w roku 2020 Bieszczadzki Park Narodowy kontynuował współpracę z Zakładem Poprawczym i Schroniskiem dla Nieletnich w Raciborzu. Przy zachowaniu dodatkowych środków bezpieczeństwa zorganizowano jesienny pobyt w Bieszczadach. Niezmiennym celem przedsięwzięcia jest resocjalizacja wychowanków zakładu poprzez włączenie ich w aktywne działania na rzecz ochrony przyrody przy jednoczesnym czerpaniu wrażeń z poznawania Bieszczadów.

Podobnie jak w poprzednich latach, dla części wychowanków była to pierwsza wizyta w tym rejonie Polski i pierwszy bezpośredni kontakt z bieszczadzką przyrodą.

Wolontariusze pracowali na połoninach, gdzie wykonywali zadania w zakresie poprawy bezpieczeństwa na szlakach: renowację oznaczenia szlaków, poprawę barier, remont drewnianych dyłowanek, demontaż wyeksploatowanych zabezpieczeń zagrażających bezpieczeństwu turystów, jak również w drzewostanach, gdzie zrealizowali niezwykle ciężką rozbiórkę starych ogrodzeń upraw leśnych. Prace wykonywane były pod okiem opiekunów z Zakładu oraz merytorycznym nadzorem pracowników Służby Parku.

Październik – Listopad 2020

Bieszczadzki Park Narodowy zaprosił uczniów klas 4–6 szkół podstawowych z województwa podkarpackiego (głównie powiatu bieszczadzkiego, leskiego i sa-

nockiego) do udziału w programie edukacyjnym pt. „Zostań medialnym ambasadorem Bieszczadzkiego Parku Narodowego – dzikiego królestwa rysia Pędzelka”. Zadanie konkursowe polegało na nagraniu podcastu o przyrodzie Parku. Misją programu było zachęcenie młodzieży do pogłębienia wiedzy o przyrodzie Bieszczadzkiego Parku Narodowego, uwrażliwienie na jej piękno i zagrożenia, ale także promowanie zasad zwiedzania Parku i przekazywanie ich innym odbiorcom. Na podstronie www.podcasty.bdpn.pl i na Facebooku zamieszczono film instruktażowy wyjaśniający czym są podcasty i jak je tworzyć. Zawierał on też zaproszenie do udziału w programie i konkursie. Realizacja programu przypadła na czas nauki zdalnej, więc kontakt nauczycieli i uczniów był utrudniony. Również nagranie podcastu finałowego z redaktorem Polskiego Radia odbyło się przez Internet.

Konkurs został rozstrzygnięty w listopadzie. Nagrodzono 4 podcasty przygotowane przez uczniów ze szkół: SP nr 8 w Sanoku, SP w Zahutyniu, SP nr 2 w Zagórzcu i SP w Tarnawie Dolnej. Szkoły te otrzymały Certyfikat „Ambasadora Bieszczadzkiego Parku Narodowego – dzikiego królestwa rysia Pędzelka” ważny przez rok oraz zostały objęte patronatem przez Bieszczadzki Park Narodowy. Uczniowie otrzymali koszulki z logo programu. Uroczyste wręczenie certyfikatów i nagród odbyło się w nagrodzonych szkołach. Podczas sezonu turystycznego 2021 Ambasadorowie wraz z pracownikami Parku będą wspólnie edukować turystów wędrujących szlakami po Bieszczadzkiem Parku Narodowym.

Zwycięskich podcastów można posłuchać na stronie www.podcasty.bdpn.pl. Podcast finałowy, wykonany wspólnie przez nagrodzone szkoły i redaktora-podróżnika Krystiana Tyrańskiego, został wyemitowany w Polskim Radiu Dzieciom – w audycji „Mali strażnicy Dzikiego Królestwa”.

Program został dofinansowany ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie w ramach projektu „O przyrodzie Bieszczadzkiego Parku Narodowego w zasięgu Internetu”.

10.11.2020

Na cmentarzu żołnierzy z I wojny światowej w Bukowcu, w dolinie górnego Sanu, ustawiono nowy krzyż. Widnieje w miejscu poprzedniego, który po 20 latach uległ zniszczeniu. Inicjatorem akcji był Bieszczadzki Oddział PTTK w Ustrzykach Dolnych oraz Bieszczadzki Park Narodowy, na terenie którego znajduje się cmentarz. BDPN wykonał betonowy postument, natomiast sam modrzewiowy krzyż został ufundowany i wykonany przez Jacka Ostaszewskiego, właściciela tartaku w Czarnej. 10 listopada, w przeddzień Święta Niepodległości, grupa przewodników z oddziału PTTK w Ustrzykach Dolnych zamontowała trzymetrowej wysokości konstrukcję.

Pogranicze polsko-słowacko-ukraińskie było w XX wieku areną wielkich zmagień wojennych. Szczególne znaczenie miały przełęcze, przez które przechodziły

linie kolejowe oraz drogi o dużym znaczeniu handlowym i strategicznym. Do tych miejsc należała Przełęcz Użocka, położona na wysokości 853 m n.p.m., z linią kolejową łączącą Lwów z Użgorodem. Przełęcz ta w czasie I wojny światowej stała się miejscem długotrwałych walk, wskutek czego linia frontu stabilizowała się wzdłuż pasm górskich, czasem przesuując się na północ lub południe. Szczególnie tragiczne pod względem liczby ofiar były walki w tzw. „kampanii zimowej” na przełomie 1914 i 1915 r., pomiędzy żołnierzami armii austriacko-węgierskiej a armią rosyjską. Żołnierze masowo ginęli nie tylko od kul, ale także od chorób zakaźnych i braku leków. Smutną pamiątką po tych wydarzeniach są cmentarze i okopy z pozostałościami uzbrojenia. Po stronie polskiej przetrwały tylko nieliczne, między innymi cmentarz w Bukowcu. W tym miejscu znajduje się 12 dużych (o wymiarach: 7 x 2 m) zbiorowych mogił, rozmieszczonych w dwóch rzędach. Zatarły się już ślady, jakiej narodowości i religii byli to żołnierze.

W 1993 roku pośrodku cmentarza ustawiono duży, brzozywy krzyż, na którym zatknięto koronę cierniową z kolczastego drutu, pochodzącego z oryginalnych zasieków z I wojny światowej. Po dwudziestu latach krzyż ten uległ zniszczeniu.

W 2021 r. planuje się również zainstalowanie mniejszych krzyży na ziemnych mogiłach oraz wykonanie tablicy informacyjnej. Projekt tablicy wykonał prof. Andrzej Olejko – historyk wojskowości, specjalizujący się w historii wojennej Karpat. Po pozyskaniu środków przez BdPN na wykonanie konstrukcji zostanie ona zainstalowana przy wejściu na cmentarz.

18.11.2020

W 2020 roku Ministerstwo Środowiska we współpracy z parkami narodowymi wydało serię folderów o polskich parkach narodowych – po jednym dla każdego parku oraz jeden wspólny. Zostały opublikowane w formacie pdf i umieszczone na oficjalnych stronach poszczególnych parków narodowych. Foldery pt. „Bieszczadzki Park Narodowy. W trosce o dzikie królestwo rysia” oraz „Polskie Parki Narodowe” można pobrać na stronie Internetowej www.bdnp.pl w zakładce Edukacja. Wydawnictwa powstały w ramach projektu „Promocja parków narodowych jako marki” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020.

Listopad 2020

Zakończono prace nad dokumentacją projektowo-kosztorysową i ogłoszono przetarg na wykonawcę robót budowlanych i ekspozycji muzealnych w Ośrodku Edukacji Ekologicznej i Muzeum Przyrodniczym BdPN w Ustrzykach Dolnych.

Po przeszło dwudziestu latach użytkowania i kilkakrotnych remontach Ośrodek Edukacji Ekologicznej wraz z Muzeum Przyrodniczym BdPN w Ustrzykach

Dolnych zostanie gruntownie zmodernizowany i przystosowany do korzystania przez osoby niepełnosprawne. Efektem starań o potrzebne środki finansowe na ten cel była, podpisana z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie, umowa o dofinansowanie przedsięwzięcia „Remont, modernizacja i doposażenie Ośrodka Edukacji Ekologicznej wraz z Muzeum Przyrodniczym Bieszczadzkiego Parku Narodowego w Ustrzykach Dolnych”. Wartość całkowita umowy wynosi 5 014 131 zł, z czego dofinansowanie ze środków NFOŚiGW – 3 883 550 zł. Realizacja przedsięwzięcia będzie mieć bardzo ważne znaczenie dla prowadzenia edukacji ekologicznej w Bieszczadzkim Parku Narodowym. Przyczyni się bowiem do uatrakcyjnienia bazy edukacyjnej poprzez wykonanie nowoczesnych ekspozycji muzealnych i likwidację barier architektonicznych w obiekcie. Szczególnie ważnym elementem projektu jest instalacja windy obsługującej wszystkie cztery kondygnacje budynku. Projekt nowych ekspozycji muzealnych zakłada wykorzystanie istniejącego układu funkcjonalnego wnętrza. Zakres treści będzie dotyczyć dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Bieszczadów, a w szczególności Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny. Osią narracji będzie relacja: PRZYRODA–CZŁOWIEK–CZAS, przedstawiona w atrakcyjny sposób, z wykorzystaniem nowoczesnych technik multimedialnych. Z myślą o dzieciach i młodzieży szkolnej zaprojektowanych będzie wiele interakcji, które nie będą podawać gotowej wiedzy o przyrodzie, ale inspirować do jej odkrywania, badania i interpretowania. Rodziny z dziećmi z pewnością spędzą wspólnie czas pełen wrażeń i każdy znajdzie dla siebie coś ciekawego. Najmłodszy będą mogli eksperymentować i cieszyć się zabawą, starsi natomiast – poszerzyć swoją wiedzę, czy też odnaleźć wytchnienie i refleksję. Osobom szczególnie zainteresowanym wybranymi tematami poświęcone zostaną materiały dodatkowe, rozszerzające niektóre wątki. Wystawy będą w całości dostępne dla osób niepełnosprawnych. Zastosowane zostaną pochylnie oraz pulpity dostępne z poziomu podłogi. Dla osób niewidomych i niedowidzących dostępne będą audio deskrypcje. Ponadto zmysłowy charakter wystawy pozwoli wszystkim odbiorcom przyswajać jej treści w sposób dotykowy i zapachowy oraz słuchowy. Znajdzie się też wydzielony sektor dla dzieci, w którym będą przygotowane atrakcyjne zadania aktywizujące różne zmysły, pozwalające odkryć tajemniczy świat małego rysia – gatunku herbowego BdPN. Zakończenie prac planowane jest na marzec 2022 roku.

Listopad 2020

W Tarnawie Niżnej wybudowano niewielki obiekt do obserwacji gwiazdowego nieba. Wewnątrz będzie zainstalowany teleskop, który po odsunięciu ruchomego dachu umożliwi uczestnikom zajęć obserwację nieba. Obiekt wyposażony jest w leżaki i ciepłe koce, które niezbędne są dla komfortu obserwacji podczas

chłodnych nocy. Budowa obserwatorium została sfinansowana w ramach realizacji polsko-słowackiego mikroprojektu pn.: „Świat przyrody i kultury Karpat Wschodnich – wspólna promocja – lepsza ochrona”.

Nie bez powodu na lokalizację obserwatorium wybrano Tarnawę Niżną w dolinie górnego Sanu. Tu bowiem, z dala od cywilizacji i sztucznego światła, można zobaczyć podczas bezchmurnej i bezksiężycowej nocy ponad 7000 gwiazd, a po odsunięciu ruchomego dachu, za pomocą teleskopu, z pewnością jeszcze więcej! Jak tylko pozwolą na to wytyczne przeciwepidemiczne, będą organizowane tam astropokazy pod kierunkiem specjalistów. Pokazy w obserwatorium uatrakcyjnią wspólnie opracowywaną przez przygraniczne parki narodowe ofertę edukacyjną i przybliżą ideę tworzenia sieci parków gwiazdowego nieba – po stronie polskiej Parku Gwiazdowego Nieba „Bieszczady” i sąsiadującego z nim po stronie słowackiej – Parku Ciemnego Nieba Połoniny.

31.12.2020

Ukończona została realizacja projektu pod nazwą „Wykonanie kompleksowej rewitalizacji szlaków pieszych Bieszczadzkiego Parku Narodowego w celu wzmocnienia ochrony ich otoczenia przyrodniczego w latach 2017–2020”. Głównym celem projektu było zmniejszenie presji, jaką wywołuje rosnący ruch turystyczny, którego kulminacja przypada na miesiące wakacyjne.

W ciągu trzech sezonów turystycznych, w obrębie szlaków pieszych, wykonano szereg specjalistycznych prac technicznych służących zabezpieczeniu otoczenia przyrodniczego, poprawie bezpieczeństwa oraz ochronie cennych siedlisk przyrodniczych. Część zrealizowanych działań jest unikatowa i typowa jedynie dla tej części szlaków górskich.

W obszarach wrażliwych zamontowano bariery taśmowe, które ograniczyły rozdeptywanie skałek oraz zabezpieczyły okolice kopuł szczytowych. Kopuły szczytowe, jako miejsca o wysokiej atrakcyjności, doposażone zostały w dodatkowych 78 drewnianych ław. W ciągu dwóch lat kompleksowo odnowiono również ponad 140 km oznakowania szlaków pieszych i ścieżek przyrodniczych.

Inne zabiegi ochronne obejmowały: budowę progów przeciwerozrywnych, drewnianych dyłowanek, kamiennych chodników oraz stopni kamiennych. Na odcinkach leśnych zamontowano łącznie 970 stopni kamiennych. Lokalne podmokłości terenu zabezpieczone zostały płytami kamiennymi, których łączna powierzchnia wyniosła 396 m². Na silnie nawilgoconych terenach pojawiło się również 670 m nowych kładek drewnianych, umożliwiających bezpieczne przejście bez konieczności schodzenia z oznakowanych tras.

Podsumowując efekt ekologiczny projektu, wydeptywanie oraz presja turystyczna ograniczona została na powierzchni 289 ha (rozumianych łącznie siedlisk Natura 2000 oraz siedlisk fauny wysokogórskiej na połoninach) oraz w odnie-

sieniu do 55 gatunków roślin i zwierząt. Zabezpieczono skałki przed penetracją, zwiększono retencję pokryw zwietrzelinowo-glebowych, ograniczono procesy erozyjne oraz zapoczątkowano procesy akumulacyjne.

Projekt „Wykonanie kompleksowej rewitalizacji szlaków pieszych Bieszczadzkiego Parku Narodowego w celu wzmocnienia ochrony ich otoczenia przyrodniczego w latach 2017–2020.” W ramach działania 2.4 priorytetu II Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (2014–2020). Umowa nr POIS.02.04.00-00-0005/17-03

Rok 2020 w stadninie

Z początkiem 2020 roku stado w Zachowawczej Hodowli Konia Huculskiego powiększyło się o 16 nowych mieszkańców. Pierwsze źrebię urodziło się 30 stycznia – na świat przysła gniada klaczka, córka ogiera Wag-W i klaczy Oksza-W. Źrebię otrzymało imię Odwaga-W. Wiosna to nie tylko czas, kiedy powiększa się przychówek, jest to także moment planowania urodzeń na kolejny rok. Po odpowiednim doborze i selekcji trwały krycia wybranych klaczy matek. W roku 2020 do stanowienia użyto trzech ogierów hodowli BdPN, tj. Wag-W, Ałun-W oraz Oman-W. Kontrolne badanie ultrasonograficzne, potwierdziło ciążę u 11 klaczy matek.

Lipiec i sierpień to intensywny czas pracy naszych koni w turystyce konnej. W związku z obostrzeniami związanymi z pandemią w obiekcie Zachowawczej Hodowli Konia Huculskiego w Wołosatem oraz w Stacji Konia Huculskiego w Tarnawie Niżnej, usługi jazd konnych były świadczone z zachowaniem wszelkich środków ostrożności. Chętni mogli pobierać lekcje nauki jazdy konnej na padoku lub w krytej ujeżdżalni, dzieci oprowadzane były „w kółeczko” przez instruktora. Wytrawni jeźdźcy uczestniczyli w kilkugodzinnych lub całodniowych wycieczkach terenowych w dolinie Wołosatego lub dolinie górnego Sanu. Kilkuosobowe grupy oraz rodziny mogły wybrać się na wycieczkę bryczką, a zimą saniami.

Wielkim wydarzeniem dla naszej stadniny było zorganizowanie po raz pierwszy, 04.09.2020 roku, Zasadniczej Próby Dzielności dla koni rasy huculskiej pod nazwą „I Brzozowa Bieszczadzka Ścieżka Huculska”. Nazwa ścieżki jest ściśle związana z brzoźkami, z których została wykonana większość przeszkód. Do zawodów zgłoszonych zostało 13 klaczy. Wszystkie zaprezentowały się na płycie w stępie i kłusie. Klacz Avia-W córka ogiera Wrzos-W i klaczy Arkona-W po Nefryt uzyskała tytuł czempionki hodowlanej, a klaczy Birma-W przypadł tytuł vice-czempionki. W próbie terenowej konie wykazały się odwagą i dobrym przygotowaniem.

W lipcu, październiku, listopadzie oraz grudniu przeprowadzone zostały aukcje koni. Łącznie w 2020 roku sprzedano 18 koni w różnym wieku.

